

Ília Mihály méltatása

Kedves Barátaim!

Engedjék meg, hogy Ilia Mihály tanár úr köszöntésekor elsőként Lengyel Andrást, a kiváló művelődéstörténészt idézzem: „*A szerepnek, amelyet Ilia Mihály betöltött, s amelyet még ma is betölt, három összetartozó, de mégis jól megkülönböztethető aspektusa van. Az egyik a 'hétköznapi' ember, az, akivel a személyes érintkezés során találkozunk, s akít csak az különböztet meg másoktól, hogy – leegyszerűsítve, de a lényegét illetően mégis pontosan fogalmazva – 'jobb', segítőkészebb ember, mint amit másoktól tapasztalni szoktunk. A második aspektus a tanáré, aki egész eddigi 'felnőtt' életében mindig a szó legjobb értelmében vett tanár volt, s aki nyugdíjasként sem tagadja meg soha önmagát. A nagy nevelők egyike – 'nem középiskolás fokon'. A harmadik aspektus, amely a legszélesebb körben ismertté tette nevét, a szerkesztőé, a Tiszatáj legendás szerkesztőjéé, akinek pályáját megtörték, aki intézményesen csak kevés időt kapott, de aki a maga szerény lehetőségei között, nagy levélíróként voltaképpen 'bukása' (1975) óta is 'szerkesztette' a magyar szellemi élet új s újabb mozgásait. Fölfigyelt arra, amire fontos volt fölfigyelnie, összehozta azt, aminek egymás mellé kellett kerülnie, s közvetített. Egymaga, egyszemélyes intézményként, szembeszállt a kulturális élet bénító és torzító atomizáltságával.*”

Az ünnepi köszöntések rendje azt kíváná, hogy a fenti idézetben jelzett pontokat az alábbiakban részletesen, minden lehetséges elágazásra figyelve kibontsam. Az adott terjedelemben ezt nem tudom megtenni, még azt sem, amit a kezdetek kezdetén, erre az írásra készülve elterveztem, azt, hogy felsorolom mindazoknak a nevét, aki nyomtatásban megjelent írásaikkal köszöntötték, hiszen a nevek felsorolása is kitölténé a rendelkezésemre álló időt. Így pusztán pár kiegészítést kapcsolok Lengyel András gondolataihoz.

Kezdem a levelezéssel. Nem tudom megmondani, hány levelet írt Ilia Mihály, jelenkori irodalmunk legnagyobb levelezője. Tízezret, húszezret, vagy még ennél is többet? Biztosan van annak már tíz-tizenöt éve, hogy egy beszélgetés során azt mondta, otthon körülbelül negyvenezer levelet őriz. Már pedig ha negyvenezer levél érkezett hozzá, akkor legalább annyit, ha nem többet, meg írt is. Magam, tanítványként biztosan ezernél több levelet őrzök tőle, az újabb időkből pedig több ezer e-mailt, s még hány íróval, tanítvánnyal, baráttal, szerzővel váltott levelet, a levélben mindenkinek a személyes ügyére, érintettségére reflektálva. Többször voltam a tanúja annak, ahogy legjobb íróink, költőink panaszkodtak, régen kaptak már levelet Ilia tanár úrtól, nem tudnak dolgozni...

Hatalmas méretű levelezése nyilvánvalóan szerkesztői gyakorlatából nőtt ki, abból az egyébként keserves tényből, hogy szerzői messze voltak tőle, más városokban, településeken, vagy éppen az országhatárokon túl, Erdélyben, a Vajdaságban, Felvidéken, Kárpátalján vagy Nyugaton. A szerkesztő mindig beszélgetne a szerzőivel, akkor is, ha a kézírataikat olvassa, s akkor is, ha csupán arra gondol, hogy éppen mi foglalkoztatja őket az adott pillanatban, mondom ennek kapcsán. A Tiszatáj szerkesztésétől való kényszerű távozása után, de talán már a szerkesztői munka mellett is leveleivel sokak számára a hiányzó közvéleményt, a szellemi élet szétesésének időszakában a kohéziós erőt pótolta... S bár ez a minden elképzelésen túlnövő méretű levelezés számos emberi rejtélyt hordoz magában, ahhoz hasonlóan, ahogyan az Ilia Mihály tanár úr egyetemi szobájában mindmáig zajló beszélgetések légköre is titkokat rejt magában, ez a levelezés szinte ránőtt „szerzőjére”. Mindmáig tartja magát az a vélemény, hogy Ilia Mihály valójában a leveleiben „létezik”, ő a mai magyar szellemi élet legjelentősebb levelezője, aki nem „írt” – mármint esszét, tanulmányt, hiszen véleményét, gondolatait éppenséggel leveleiben fejtette ki. Ezzel szemben mondom, hogy létezett, létezik az „író” Ilia Mihály is, ahogyan létezett-létezik az az Ilia Mihály is, aki egyetemi tanárként is az elmúlt évtizedek egyik legjelentősebb életművét teremtette meg...

Írásainak nagy tömbjei közül az elsőbe a szülőfalujához, Tápéhoz kapcsolódó tanulmányok, elemzések, emlékezések tartoznak. Tápé sajátos múlttal, hagyományvilággal rendelkező falu – maga is ezer szállal kapcsolódott Szegedhez, Szeged kultúrájához. Mindig valami fajta szimbiózis létezett Tápé és Szeged között, ezt a szimbiózist erősítették Ilia Mihály tanulmányai. Juhász Antallal együtt szerkesztette *A Tápé története és néprajza* című kötetet, szerzője volt a *Tápé az irodalomban* című fejezetnek, Juhász Antallal együtt írták *A falu társadalma* és a *Gyékénymunka* című fejezeteket. A néprajzi érdeklődés a későbbiekben is megőrződött nála, számos írása, emlékezése mutatja ezt. Az írások másik nagy tömbje egyetemi, tudományos munkájához kapcsolódik: részt vett Juhász Gyula műveinek kritikai kiadásában, az – immáron – előző századelő irodalmával, irodalmi mozgalmával foglalkozó tanulmányai a tanszéki Actákban jelentek meg. Juhász Gyulától és Szegedtől indult itt is, így jutott el A Holnapig és A Holnap városához, Nagyváradohoz, és a Váradról indult Adyig. Újabb nagy tömböt rajzolnak ki kritikái, több

hullámban is: előbb a hatvanas évek elején, különböző napilapokban és folyóiratokban, aztán a hetvenes évek elején, akkor, amikor a Tiszatájnál végzett főszerkesztői munkáját is megalapozta, főképpen a határainkon túli magyar irodalmakban történeteket figyelte, Kányádi Sándorról, Sütő Andrásról, Bálint Tiborról, Farkas Árpádról az elsők között írt, az erdélyi magyar irodalom nagy évtizedét főképpen ő tudatosította idehaza, ekkorra alakította ki sajátos tájékoztató írásainak formáját, művek csoportjaira, folyóiratszámokra, irodalmi jelenségekre hívta fel a figyelmet az idetartozó írásokban. Végző soron tehát Ilia Mihály azt tette az írásaiban, amit korábban és később is tett leveleiben, tájékoztatott, egymáshoz kapcsolt történéseket, embereket és eseményeket, hogy valódi, a jelentős szellemi értékekre figyelő közélet alakítója-formálója lehessen. Hihetetlenül nagy szerep ez akkor, amikor a befogadás, az elemzés, az értékelés elemi szinten sem működik. A Tiszatáj éléről való eltávolítása a létező szocializmus időszakában azonban nem csupán a hatalom által emlegetett „szerkesztéspolitikai hibáknak” volt betudható, hanem éppen az önmaga által kialakított és betöltött szerepnek és emberi magatartásnak. A Tiszatájjal a teljes magyar folyóirat-rendszerre és a magyar közgondolkodás egészére tudott hatni, miközben évtizedekere meghatározta a magyar folyóirat-szerkesztés gyakorlatát.

Ezerkilencszáznyolcvankilenc után, noha a rendszerváltás időszakában minden lehetséges kitüntetést, díjat megkapott, egyetlen tábor, induló párt sem kereste meg, pedig akkor fontos tisztségekhez lehetett jutni. Ilia Mihály azonban nem tisztségeket keresett, hanem mindig azt mondta, amit mondott azelőtt is, s mond ma is: azt, hogy mit kellene tenni. Ha végigmegyek a szegedi Bölcsészkar második emeleti folyosóján, az ő alakját látom, az ő hangját hallom, ma sem foglalkozik a „gyerekekkel” többet senki, mint ő, ma is várja a doktoranduszokat a folyosón, hátha tud nekik segíteni valamiben. Ebben is példát mutatna annak, aki észrevenné a példát. Ebben a vonatkozásban is igaz az, amit Lengyel András mondott idézett írásában: „Öröm, hogy megismerhettük őt, s pusztá példája is lehetőségeket vetít elénk. Azt demonstrálja, hogy ami egyszer már létrejött, az – mint minta és inspiráció – ma is jelen van életünkben. Senki nem tudja meg nem történtté tenni.”

Miközben ezt mondom, megelevenedik előttem a számomra legszebb magyar regény, Németh László Irgalom cím regényének hősnője, Kertész Ágnes, s eszembe őt az őt uraló gondolat: „...az ember adjon, s tekintse véletlennek a kapást.”

Füzi László